

■ Opgave 2 Macht en Straf

Bij de Italiaanse misdaadorganisatie de Maffia is sprake van een ingewikkeld netwerk van leiders, uitvoerders en informanten. De leden van de organisatie moeten voldoen aan talloze regels, plichten en rituelen. Een van die regels is de zogenaamde ‘omertà’, te vertalen als ‘zwijgplicht’. Hierbij wordt de leden, maar ook gewone burgers, op straffe des doods verboden om te getuigen tegen een lid van de organisatie. Ook al is iemand getuige geweest van bijvoorbeeld een koelbloedige moord die is begaan door een maffialid.

Canetti heeft zich in zijn werk op een gevarieerde manier beziggehouden met het verschijnsel macht. Hij brengt daarbij macht in verband met alledaagse zaken als spreken, oordelen, vragen, antwoorden en zwijgen.

- 4p 9 □ Leg uit hoe Canetti het zwijgen in verband brengt met macht.
Geef daarbij aan wat het verschil is tussen Canetti’s opvatting over het zwijgen en het zwijgen bij de ‘omertà’.

Een belangrijk thema in het werk van Foucault is het ontstaan van ‘disciplinerende macht’ in de moderne tijd. Volgens hem is men in de 17e eeuw begonnen met ‘de Grote Opsluiting’. Ouden van dagen, weeskinderen, bedelaars, zieken, prostituees en werklozen werden in landen als Frankrijk en Nederland opgesloten in instellingen waar zij zowel geholpen als getuchtigd werden.

Ondanks het feit dat Foucault spreekt van ‘de Grote Opsluiting’ ziet hij de disciplinerende die hiermee wordt bereikt als een ‘positieve en producerende macht’. Dit in tegenstelling tot de macht die moest worden uitgeoefend in steden die met de pest te maken kregen.

- 4p 10 □ Geef aan de hand van het verschil tussen de ‘peststad’ en de panoptische instelling aan wat het onderscheid is tussen negatieve (vernietigende) macht en positieve (producerende) macht.

Inmiddels zijn de machtstechnieken van de panoptische strafinrichting – gebaseerd op vrijheidsstraf – geconfronteerd met een alternatief, namelijk de taakstraf of straf waarbij veroordeelden diensten moeten verlenen.

Deze straf kreeg eind jaren ‘70 bekendheid toen in de publiciteit kwam dat Rolling Stones-gitarist Keith Richard in Toronto wegens bezit van heroïne was veroordeeld. De rechter legde als onderdeel van de straf het geven van een liefdadigheidsconcert ten bate van de blinden in Canada op.

Sinds 1980 wordt deze vorm van straf ook in ons land toegepast, namelijk als taakstraf. Niet al te lang geleden nog hebben bekende Nederlanders als Menno Büch, Patrick Kluivert en Ron Brandsteder deze straf moeten ondergaan. Zij moesten daartoe enkele weken werken in een ziekenhuis, bejaardentehuis of dierentuin.

Volgens Foucault zijn er verschillende disciplinerende elementen werkzaam bij opsluiting in een panoptische gevangenis.

- 6p 11 □ Noem drie van deze disciplinerende elementen die volgens Foucault werkzaam zijn binnen een panoptische gevangenis.
Beargumenteer vervolgens aan de hand van deze elementen of de taakstraf of dienstverlening afwijkt van de straf binnen een panoptische gevangenis.

Uit diverse onderzoeken is gebleken dat gevangenisstraffen contraproductief zijn. Dit betekent dat de gevangenisstraf zelden leidt tot gedragsverbetering van veroordeelden. Zelfs meer dan 80% van de gevangenen heeft eerder in de gevangenis gezeten.

In de taal van Foucault zou je kunnen stellen dat de normaliserende en disciplinerende functies van de gevangenis niet het gewenste maatschappelijke effect hebben.

Verschiedende rechtsgeleerden hebben daarom gepleit voor afschaffing van het rechtssysteem waarin de vrijheidsstraf een vanzelfsprekendheid is. Het probleem is echter wat er voor in de plaats zou moeten komen.

Het is bijvoorbeeld de vraag hoe een plegger van een gewapende roofoverval anders gestraft kan worden dan via een vrijheidsstraf.

- 4p 12 □ Neem een beargumenteerd standpunt in over de vraag of het mogelijk is om macht in de huidige samenleving uit te oefenen zonder een rechtssysteem dat is gebaseerd op vrijheidsstraffen.
Geef daarbij aan van welke opvatting over macht en recht je uitgaat.

Eindexamen filosofie havo 2003-I

Hoewel er tussen de opvattingen over macht bij Foucault en Hobbes grote verschillen bestaan, zijn er ook overeenkomsten. Hobbes spreekt immers over macht als een begrip met relationele kenmerken, terwijl Foucault beweert dat disciplinerende macht in een bepaalde zin een relatiefverschijnsel is.

Volgens Hobbes is macht altijd relationeel voor zover het gaat om een verhouding tussen eigen middelen en uitwendige belemmeringen en voor zover de kracht en effectiviteit van mijn macht direct gerelateerd is aan de wijze waarop anderen hem waarden. Hobbes gaat hierbij met name in op het verschijnsel eer en eretekens.

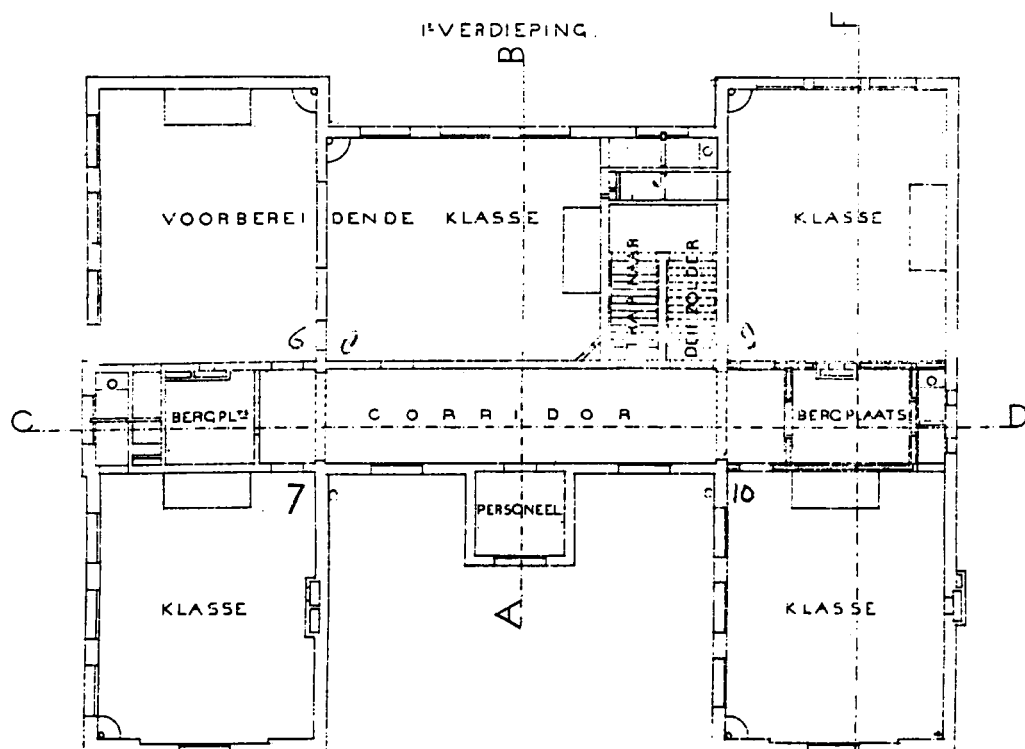
- 4p 13 Geef het verschil aan tussen het relationele karakter van disciplinerende macht bij Foucault en de relationele kenmerken van het machtsbegrip van Hobbes.

In Amsterdam werd tot ongeveer 1860 het onderwijs aan de armen gegeven in gebouwen die daarvoor dienst deden als pakhuis, kazerne of gevangenis. Vanaf die tijd worden er speciale armenscholen gebouwd die bestaan uit twee grote lokalen, één voor het morele en één voor het lichamelijke onderwijs. De scholen kenden geen verdiepingen, maar wel een onderwijzerswoning.

Tussen 1870 en 1880 verandert dit ook weer en worden de scholen verbouwd en uitgebreid met een verdieping. Zo worden er aparte lokalen gecreëerd voor leerlingen van een bepaalde leeftijd. Vanaf de gangen kan er in de lokalen gekeken worden. De basis voor het klassikale onderwijs, het lesrooster en een bepaalde verhouding tussen onderwijspersoneel en leerlingen wordt hiermee gelegd. Boven de ingang van een van de scholen zijn er tegeltjes aangebracht waarop kinderen worden afgebeeld die aan het (school)werk zijn gezet en waarop teksten staan vermeld als 'ploeg vroeg' en 'arbeid adelt'.

Hieronder tref je de plattegrond aan van de eerste verdieping van een van de scholen ná de verbouwing tussen 1870 en 1880.

figuur 1

- 5p 14 Beschrijf in het kort de indeling en opzet van deze plattegrond en die van het Panopticum zoals door Foucault is weergegeven. Geef vervolgens twee overeenkomsten en een verschil aan.

Eindexamen filosofie havo 2003-I

havovwo.nl

Over de vraag in hoeverre de mens vrij is in zijn gedrag of omgevingsfactoren zijn gedrag bepalen, wordt in de menswetenschappen sinds jaar en dag een levendige discussie gevoerd. In onderstaand stripverhaal wordt in het gesprek tussen de vader en psychiater Sigmund een bepaalde opvatting over de invloed van omgevingsfactoren weergegeven.

strip 1

bron: de Volkskrant van 7 maart 2002

- 2p 15 Leg uit welke opvatting dat is en leg tevens uit in hoeverre je in deze opvatting het standpunt van Foucault herkent over disciplinerende macht.